

Ольга Власова

кандидат філософських наук, доцент
Дніпровський національний університет залізничного транспорту імені
академіка В. Лазаряна, м. Дніпро

ORCID: 0000-0001-5040-5733

Email: 358358olga@gmail.com

ГЕНДЕРНА ТЕМПОРАЛЬНІСТЬ ЯК ВИМІР СОЦІАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Анотація. Стаття присвячена аналізу сутності сучасного наукового розуміння гендерних аспектів часу в контексті соціальної конфліктології. Наголошується на тому, що життя української спільноти нині визначається двома культурними кодами: з одного боку, вона перебуває у стані завершення проєкту модерну, а з іншого – західний культурний постмодерн активно конструює моделі суспільних практик на її теренах. Відтак, суперечності модерну та конструктивістські практики постмодерну впливають на специфіку виникнення й розв'язання соціальних конфліктів у сучасній Україні. Типологія соціальних конфліктів і причини їх виникнення розглядаються у взаємозв'язку з гендерною темпоральністю. Як спроба управління соціальним часом вона є виміром соціальної конфліктності. Авторкою зауважено, що в науковій літературі виділяються такі превалюючі моделі часу: мобілізаційна, модель середнього та есхатологічного часу. Дві моделі гендерної темпоральності – мобілізаційна і есхатологічна – виділені й проаналізовані як такі, що активно впливають на формування конфліктогенного ландшафту сучасності. У статті доведено, що гендерна темпоральність як вимір соціальних конфліктів нині є одним із визначальних чинників їх вирішення, а «політика спільності у відмінностях», яка є основою феміністської політики часу, і етика піклування повинні прийти на зміну суспільному прогресизму і стати моделлю для подальшого розвитку українського соціуму.

Ключові слова: темпоральність, модерн, постмодерн, конструктивізм, соціальний конфлікт, гендер, феміністська політика часу, етика піклування.

Olha Vlasova

Candidate of Philosophic Sciences, Associate Professor,
Dnipro National University of Railway Transport named after
Academician V. Lazarian of Dnipro

GENDER TEMPORALITY AS MEASUREMENT OF SOCIAL CONFLICTS: UKRAINIAN CONTEXT

Abstract. The article presents the analyses of the contemporary scientific understanding of the time gender aspects in the context of the social conflicts theories. It is accentuated that nowadays the life of the Ukrainian society is determined by two cultural codes: on the one hand, it is still the phase of the non-completed modernity project; on the other, – the western cultural postmodernity has been actively constructing its models of social practices in Ukraine for quite a number of recent years. Hence the specificity of social conflicts transformations in our country: contradictory modern and postmodern modes in their interrelation have a great impact on the social conflicts in Ukraine. It is significant that the typology of social conflicts and the motives for their origin are presented in this paper in their close interconnection with the aspects of the phenomenon of gender temporality, an attempt to manage the social temporality as the definite measurement of the social conflicts processes and their results. It is stressed that in the scientific literature the two temporality models prevail now: the mobilizing model and the model of the medium and eschatological time. These two models of gender temporality, namely, the mobilizing and eschatological ones, are analyzed and defined as such models that greatly influence the formation of the contemporary conflict-oriented social landscapes. The assumption of the gender temporality as a definite measurement of social conflicts and is accentuated by the concluding ideas of its actual capacity to be a kind of *modus vivendi* to their solution. The policy of the “unity of differences”, which is a basis of the contemporary feminist agenda, and the “ethics of care” should become a model for the current development of the Ukrainian society and the supposed future transformations.

Key words: temporality, modernity, postmodernity, constructivism, social conflict, gender, feminist agenda, ethics of care.

Постановка проблеми. Актуальність запропонованої до розгляду теми полягає в тому, що дослідження гендерного аспекту часу дозволить не лише виявити ті проблеми соціальної конфліктології, які зазвичай перебували на маргінесі гуманітарної аналітики, а й запропонувати нові методологічні підходи до розв'язання соціальних конфліктів. Відтак, формування і поглиблення уявлень про багатоманіття моделей гендерної темпоральності, притаманних культурі українського модерну і постмодерну, допоможе реалізувати нові гендерні стратегії вирішення соціальних конфліктів сьогодення, а також дозволить українській гуманітаристиці загалом і філософії зокрема вписатися в контекст сучасних європейських досліджень.

Аналіз наукових публікацій. Ступінь розробленості проблеми свідчить про те, що темпоральна багатокодовість гендеру у вітчизняній гуманітаристиці залишається малодослідженою проблемою, українські науковці системних окремих розвідок феномену гендерної темпоральності не присвячували. Зауважимо також, що постановка проблеми гендерної темпоральності в контексті формування й розв'язання соціальних конфліктів у сучасній українській спільноті є новаторською і в дослідницькій літературі в такому ракурсі проблема досі не розглядалася.

Аналіз наукових публікацій. Методологічно вагомими для проведення аналітики заявленої проблеми є філософські роздуми М. Гайдеггера з приводу часу як філософської категорії. Розглядаючи темпоральну сутність явищ, філософ дійшов висновку, що завдяки плинності часу буття визначається як наявне [10, с. 392].

Сучасні конфліктологічні теорії Дж. Александера, Е. Гідденса, Ю. Габермаса, П. Бурдьє, П. Блау, Н. Лумана, у яких увага акцентується на особливостях визначення ситуації акторами дії, дозволяють виявити логіку конфліктної суспільної взаємодії.

Також зауважимо, що науковці, заангажовані в конфліктологічну проблематику, нині зосереджують увагу на конфліктності соціальних груп, які не належать до «авангардних». Досліджуючи різні моделі соціальної темпоральності, представники феміністичної критики наголошують на конфліктогенному потенціалі гендерної складової хронотопу маргінальних соціальних прошарків. У цьому плані слід виокремити дослідження представниці сучасної британської політології і політичної соціології Валері Брайсон «Гендер і політика часу. Феміністська теорія і сучасні дискусії» [1].

Зауважимо також, що розгляд гендерних аспектів соціальної темпоральності неможливий без розуміння сутності сучасної наукової інтерпретації проблеми справедливості. У цьому аспекті слід відзначити, зокрема, аналітики Сьюзен Моллер Оукін [7] і Мері Ліндон Шеллі [14].

Вітчизняні науковці інтерпретують феномен часу як чинник соціальної поведінки індивідів в умовах суспільних трансформацій [8], досліджують «всезагальні» причини соціальних конфліктів [5], акцентують увагу на феномені соціального часу в контексті формування соціокультурних нерівностей [4], виділяють конфліктогенні чинники, які в сучасних цивілізаціях згубно впливають на сферу сімейних стосунків [15, с. 155-158] тощо. Олена Ходус, вітчизняна дослідниця феномену приватності, приділяла увагу багатокодовості та різновимірності соціокультурної темпоральності, наполягаючи на анормативності й суб'єктивній індетермінованості сучасної культури [11, с. 349]. Т. Власова, І. Грабовська і Т. Талько у своїй аналітиці новітніх релігійних рухів зауважили, що намагання завершити процес модернізації в Україні подекуди натикається на позицію антиглобалістського ізоляціонізму, що призводить до виникнення конфліктних ситуацій у нашій спільноті [15]. Монографічне дослідження «Актуальний гендер: міжнародний та український контекст» виявляє пласт дискусійних проблем. Зокрема, у ньому розглянуто особливості формування гендерного дискурсу в культурі постмодерну, що є важливим моментом у процесі виявлення конфліктних аспектів впливу таких культурних конструктів постмодерну, як нью ейдж і гендер на загострення соціальних конфліктів у сучасній Україні [3]. Т. Талько слушно зазначає: «... сформовані у західній культурі нові принципи соціалізації статі, які спровокували зміну гендерного порядку постмодерних суспільств, нині активно проникають у нашу культуру і усталюються в ній, змінюючи традиційний гендерний устрій українського соціуму. Відповідно, традиційні есенціалістські погляди на сутність статевого і особливостей формування гендерних стратегій, зокрема у процесі формування гендерної ідентичності особистості, стають неактуальними» [9, с. 164].

Конфліктність буття людини в сучасному світі яскраво відбито в описі Дж. Холлісом очевидної для кожного нашого сучасника суперечності між високим рівнем матеріального забезпечення, якого досягло людство, і відчуттям особистого щастя чи, радше, відсутністю останнього. «Кожному відомо, – підкреслює дослідник, – що при всьому нашому матеріальному прогресі, щастя віддаляється від нас все більше і більше; моральні орієнтири залишаються в руках вузьколобих і настраханих людей, які відчувають величезний екзистенційний страх, що виникає внаслідок бездуховності, відчуження і самотності, так характерних для нашого часу. Досягнувши високого рівня матеріального благополуччя, ми втратили значно більше порівняно з тими, хто жив до нас» (*переклад авт.. – О. В.*) [12, с. 129]. Це превалююче розходження між матеріальною забезпеченістю консюмеристських суспільств і відчуттям незадоволеності життям знаходить віддзеркалення в конфліктності нашого

сьогодення, яка найяскравіше виявляється у сфері соціальних конфліктів.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи причини соціальних конфліктів у їх темпоральному вимірі, слід зауважити, що науковці виділяють загальні (позачасові, чи, радше, всечасові) і ситуативні (визначені конкретним хронотопом) причини і фактори, які їх провокують. Наукова конфліктологія традиційно виділяє загальні (позачасові) причини соціальних конфліктів, підкреслюючи, що вони відтворюються в будь-якій спільноті на будь-якому етапі її існування. До них належать: соціальні наслідки дефіциту певних матеріальних ресурсів, особливості розподілу владних повноважень у суспільстві, а також світоглядні, ідеологічні та соціокультурні відмінності між людьми. Сучасні дослідники до вказаної «тріади» додають як позачасові (всезагальні) причини соціальних конфліктів ще декілька факторів. Наприклад, це недостатня ефективність координації і цілеспрямованої організації колективних дій. Конфлікт, спровокований вказаною причинністю, називають організаційним, підкреслюючи, що за наявності певних умов він може перерости у виробничий. Науковці зауважують, що конфлікти цього типу своїми наслідками нині загрожують самому існуванню людства. Відтак говорять про техногенну або соціальну катастрофічність як специфічну рису сучасного соціального конфлікту [5, с. 172]. До загальних причин виникнення соціальних конфліктів також відносять суперечність між людиною і природою; незбіг між особистими й суспільними потребами, інтересами й цінностями. Людську ірраціональність, пов'язану з нашою інстинктивною природою, вияв якої подекуди набуває антисоціальних форм, і статеві-вікові відмінності між людьми також розглядають як повсякчасно існуючі конфліктогенні фактори. Зауважимо, що гендерні конфлікти як складова соціальних конфліктів в умовах пандемії Covid19 набули особливої гостроти.

Є очевидним, що в українському суспільстві зберігається структурна нерівність між чоловіками і жінками. Як зауважують науковці, структурне пригноблення жінок базується на синтезі індустріального (капіталістичного) суспільства й феномену патріархату. Це призводить до такої організації владних відносин, за якої існує залежне положення жінок, чия праця експлуатується і привласнюється чоловіками. Відтак, можна говорити про постійну гендеризацію соціальних конфліктів.

Слід наголосити, що в недалекому минулому теза про універсальний характер жіночої субординації стала одним із базових засновків феміністської антропології, у межах якої було запропоновано цілий спектр неординарних теорій, концептів і нових методологічних підходів до вивчення гендерної складової культури. Причини, які на думку дослідниць цього напрямку сформували і підтримували гендерну нерівність у культурі, можна визначити через притаманну традиційним

суспільствам патріархатність, що базується на есенціалістському баченні сутності жіночого і чоловічого. О. Кісь, дослідниця становища жінки в традиційній українській культурі, слушно зазначала щодо есенціалістських уявлень: «Есенціалістський погляд на жінку ґрунтується на біологічному редукціонізмі, який виводить усі «типово жіночі» риси вдачі, поведінки, смаки, цінності, види діяльності, способи самореалізації, тощо з особливостей її фізіологічних, гормональних, репродуктивних характеристик» [6, с. 46]. Констатуємо, що есенціалізм і донині суттєво впливає на гендерну сферу буття українців і є одним із чинних факторів, які провокують соціальні конфлікти.

Виявлення впливу гендерної темпоральності на формування соціальних конфліктів у сучасній Україні потребує хоча б побіжного опису притаманного тут і зараз стану соціокультурного розвитку вітчизняної спільноти. У цьому аспекті слід зауважити, що сучасне українське суспільство перебуває у стані світоглядного конфлікту між старшим поколінням, яке сформувалося під тиском модерної моделі суб'єктивності, для якої є характерною «дисциплінарна соціалізація», і молоддю, орієнтованою на постмодерну суб'єкту індетермінованість і анормативну самореалізацію, що особливо яскраво виявляється у сфері гендерних відносин. Показовим у зазначеному плані є приклад, який наводить у своєму дослідженні О. Ходус. Вона описує цікаву ситуацію, яка наочно демонструє зрушення у сфері сучасних гендерних відносин і практик. Дослідниця пише: «Там, де раніше автоматично виникала детермінована, жорстко підпорядкована «приватна поведінка», що припускала наявність деякої норми, тепер простягається поле для вибору й індивідуальних уподобань. Щоб позначити проблему в актуальному ракурсі, пошлемося на реальну життєву ситуацію, свідком якої нам власне довелося бути. Цілком доросла компанія. По телевізору – музичний кліп групи «Тату». Під фразу із синглу «Я сошла с ума, мне нужна она» підлітки на екрані починають цілуватися: дівчинка з дівчинкою, хлопчик із хлопчиком. На хвилину зависає мовчання, потім слідує збентежене: «Все-таки має бути межа. Уявляєте, скільки дівчаток тепер спробують одна з другою просто із цікавості?..» У відповідь репліка: «А що, краще, якщо після Зікіної вони не спробують взагалі ні з ким?..» [11, с. 260]. О. Ходус зауважує, що старше покоління потребує доведення необхідності змін. Це стосується насамперед сфери гендерно-рольових відносин. У цьому виявляється притаманна суспільствам модерного типу дисциплінарна соціалізація. Моралізаторський просвітницький пафос модерних спільнот, – зауважує дослідниця, – встановлює патернальні моделі прийнятої поведінки. Вона підкреслює, що нині на зміну жорсткому регулюванню різних форм життєвої активності приходить індетермінованість суб'єктів соціальної дії [11, с. 260–261].

Наведений аналітикою приклад яскраво демонструє, що в умовах пережитої українцями зміни суспільного устрою відбулася трансформація багатьох гендерних установок і стереотипів. Серед іншого це спровокувало виникнення в середовищі носіїв масової свідомості, орієнтованих на традиційні патріархатні цінності, такого явища, як «кризова ментальність». У ній відображається і відтворюється депресивна масова свідомість, для якої характерною є втрата позитивних життєвих орієнтацій. Тобто йдеться про певний ціннісний колапс. Відтак, побудова позитивної життєвої стратегії з урахуванням особливостей поточної суспільної темпоральності й перспектив на майбутнє стає чинником розв'язання багатьох соціальних колізій. В основі моделі позитивної ціннісної орієнтації сучасної людини як базова лежить вимога особистісної самореалізації на основі етичного ставлення до світу і до людей. Одночасно, одним із суттєвих недоліків установок на етику самоздійснення (автентичності) є її надмірний раціоналізм, який спонукає нове покоління керуватися прагматикою користі у визначенні пріоритетності суспільних стосунків і практик. Як зазначають науковці, навіть приватні практики нині переорієнтовані на «технологічний підхід». Зокрема наголошується, що навіть шлюб, інфікований логікою «ефективної організації», «перетворюється на «економічне підприємство»; кохання уявляється окремим видом діяльності, що вимагає «роботи над стосунками»; зовнішність (ширше – тіло) стають об'єктом інвестицій (наплив клієнтів у незліченні салони краси цілком відповідає такому формату самості); чуттєві задоволення підпорядковуються законам товарної розваги; емоції вимагають управління» [11, с. 264].

Не можна забувати і про конфлікти, які спровоковані в нашому соціумі наявністю постколоніальних практик і уявлень. Науковці описують феномени, у яких виявляється постколоніалізм як вимір нашого сьогодення. Це відсутність науково обґрунтованого проекту розбудови державності, її засад і ціннісних орієнтирів; існування певної невизначеності економічних моделей, наявність залишків ідеології двовекторності, особливо на регіональному рівні; невиробленість національно свідомих еліт, особливо це стосується політичної еліти, яка була б здатна ставити пріоритети національного розвитку вище за власні інтереси; переважання до недавнього часу компраторської буржуазії; наявність колоніальної ментальності; збережена олігархічно-кланова держава, що свідчить про відсутність кардинальних змін у сфері державотворення; орієнтованість частини населення на колишню імперію СРСР та на сучасну путінську Росію; порушення прав людини у зв'язку з відсутністю правової держави, що провокує існування антиправового суспільства, в якому порушуються базові для ЄС норми захисту прав людини; відсутність розвиненого громадянського суспільства; патерналістські настрої частини

спільноти, яка намагається перекласти вирішення власних проблем на державу або ж Захід; існуючі архаїчні форми мислення, несумісні з вимогами сучасного світу тощо. Відтак, формування постколоніального дискурсу в сучасній українській соціогуманітаристиці, як підкреслюють науковці, є нагальною науковою та науково-практичною проблематикою. Постколоніальна доба існування української спільноти характеризується тим, зазначають дослідники, що в ній ще не запроваджено повноцінні гендерні стосунки та практики [3, с. 127].

Розглядаючи вищеозначені проблеми, зауважимо, що різні типи соціальної темпоральності безпосередньо впливають на формування гендерних аспектів часу. Є очевидним, що в процесі суспільної модернізації сформувалися суттєві відмінності між представниками авангардних груп, які виступають лідерами суспільного розвитку і є престижними. Саме вони визначають стандарти життя. Їх називають носіями так званого «серединного» часу. У межах чоловічого гендеру це передусім представники гегемонної і транснаціональної (глобальної) маскулінності. На наших теренах носіями серединної темпоральності є також представники традиційної маскулінності. Традиційно орієнтовані чоловіки демонструють цілий спектр позитивних рис, як то: трудоголізм, емпатійність, відповідальність, налаштованість на виконання ролі годувальника у сім'ї. Одночасно, патріархат на маскулінність приписує жіночому гендеру гру в межах неактивістської моделі часу, що витісняє ремінне на маргінес суспільного життя і провокує конфлікти. Чоловіків, які не мають бажання або нездатні зайняти позицію гегемонної маскулінності й жити відповідно до моделі авангардних груп, відносять до продуцентів маскулінності співучасників (*complicit masculinity*). Зазвичай цю поведінкову модель розглядають як конформістську. Вона виявляється у підлеглості чоловіків і вторинності їх соціальних практик.

Дослідники зазначають, що групи, які відстали від «лідерів прогресу», можуть опинитися у полоні есхатологічного часу, чи, навпаки, потрапити в мобілізуючий прискорений час. Науковці підкреслюють, що представники маргінальних груп, які не здатні, або не хочуть наздоганяти лідерів, часто є провокаторами суспільних конфліктів і схильні застосовувати деструктивні способи зміни соціального ладу.

Гендерна темпоральність найяскравіше виявляється на прикладі тих соціальних груп, які намагаються наздогнати авангардні групи. Докладаючи надзусилля і розвиваючи активно свої творчі здібності заради досягнення мети, ці суб'єкти суспільного розвитку живуть у межах мобілізаційної темпоральності. Останнім часом вагомою складовою цих соціальних груп є жінки, які докладають вдвічі більше зусиль порівно з чоловіками, намагаючись досягнути відповідного соціального рівня. Н. Васильєва і С. Виноградова слушно зауважують, що

помилково вважати, нібито усім сучасним жінкам притаманна саме ця темпоральність, вони живуть і в есхатологічному, і в руйнівному часі, і в часі, який задає темп поступального розвитку суспільства. Зауваживши, що наш час став свідком зростаючого бажання жінок добитися успіху в найпрестижніших сферах зайнятості, а прагнення до успіху набуло небувалого прискорення в XX і XXI ст., аналітикині підкреслюють: «Бажання представниць прекрасної статі оволодіти тими видами професійної діяльності, які вважались суто чоловічими, поступово перетворилося на стійку тенденцію» [2].

Існування певної спорідненості жінки й часу відзначає В. Брайсон. Вона вважає, що обов'язки жінок приводять їх до розуміння часу як спорідненого за своєю суттю, спільного і витраченого на інших, тоді як чоловіки розглядають час як належний їм і використовують його як їм заманеться. Дослідниця зазначає, що необхідність поєднання чоловічих і жіночих перспектив, про яку говорять прибічники теорії етики піклування, призведе до того, що жінки будуть поглинуті вимогами інших і втратять можливість контролювати свої життя [1, с. 70]. І все ж нам видається, що ідея спільності у відмінностях, яка є основою феміністської політики часу, може стати моделлю суспільного розвитку. Вона прийде на зміну прогресизму і сформує новий тип суспільних відносин, який дійсно базуватиметься на гендерній паритетності. Поки що її запровадження є утопічною мрією.

Висновки та пропозиції. У висновках зазначимо, що між чоловіками і жінками існують відмінності у різних аспектах, одним з яких є відмінність у темпоральних культурах. Це є відображенням їх соціальних ролей, а не вроджених особливостей.

Неусталеність поняття гендерної темпоральності і відсутність широкої аналітики феномену гендерної темпоральності свідчить про те, що наукова думка не встигає за зрушеннями у сфері гендерних відносин.

Феномен гендерної темпоральності в контексті соціальної конфліктології розглядається в трьох пріоритетних напрямках. Це дослідження розподілу робочого і вільного часу між жінками та чоловіками; винагороди за час, витрачений жінками і чоловіками на вирішення суспільних проблем; забезпечення балансу часу, витраченого жінками і чоловіками на виконання обов'язків зі сфери етики піклування як вияв темпоральної справедливості.

У ході вирішення гендерних конфліктів чоловіки поступово будуть все ширше залучатися до виконання обов'язків, визначених етикою піклування, тим самим гендерна темпоральність набуватиме паритетності.

Часова наповненість соціостативного в українському суспільстві несе на собі родові плями модерну і суперечності постмодерну, а саме: з одного боку, спроба абсолютної регламентації гендерної темпоральності, а з іншого – ситуативна

індивідуальна стратегія опору, вислизання від спроб регламентації і раціоналізації гендерних темпоральних практик.

У сучасних спільнотах немає єдиного для всіх соціальних груп часу. Темпоральність сучасності багатокодова й варіативна. Українські жінки активно входять у мобілізаційну темпоральність.

1. Брайсон В. Гендер и политика времени. Феминистская теория и современные дискуссии : пер. с англ. Киев, 2011.

2. Васильева Н. А., Виноградова С. М. Пространство и время в гендерном измерении. URL: cyberleninka.ru

3. Власова Т., Грабовська І., Галицька Ю. Актуальний гендер: міжнародний та український контекст : монографія. Київ, 2018.

4. Голіков О., Денека О. Соціальний час та соціокультурні нерівності: феноменальність, прояви, взаємовплив, знання про час. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи»*, (999). 2012. 14–21.

5. Казаков В. С. Всеобщие причины социальных конфликтов. *Методология, теория та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства*: зб. наук. пр. 2009. Вип. 15. 171–177.

6. Кісь О. Жінка в традиційній українській культурі (друга половина XIX – початок XX ст.). Львів, 2008.

7. Оукін С. М. Джон Ролз: справедливость как честность – для кого? *Феминистская критика и ревизия истории политической философии*. Москва, 2005. 249–274.

8. Скок Н. С. Час як чинник формування соціальної поведінки індивіда за умов суспільних трансформацій. *Методология, теория та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства* : зб. наук. пр. 2009. Вип. 15. 187–190

9. Талько Тетяна. Актуальні гендерні дослідження (Рецензія на монографію: Власова Тетяна, Грабовська Ірина, Галицька Юлія. Актуальний гендер: міжнародний та український контекст. Монографія. К.: Міленіум, 2018). *Українознавчий альманах*. 2018. Вип. 23. 163–167.

10. Хайдеггер М. Время и бытие: Статьи и выступления: пер с нем. Москва, 1993.

11. Ходус О. В. Феномен приватності: досвід соціально-філософського дослідження. Дніпро, 2018.

12. Холлис Дж. Жизнь как странствие: Вопросы и вопросы / пер. с англ. В. Мершавки. Москва, 2009.

13. Шаталович А. М. Метафизика семьи: опыт историко-философской реконструкции : монография. Днепропетровск, 2015.

14. Шелли М. Л. Рабство и дружба в браке: «Подчинение женщин» Джона Стюарта Милля. *Феминистская критика и ревизия истории политической философии*. Москва, 2005. 249–274.

15. Grabovska Irina, Talko Tetiana, Vlasova Tetiana. New religions as the postsecular

epiphenomenon of globalization in the contemporary Ukrainian society. *HTS Teologiese Studies / Theological Studies*. 2020. Vol. 76, № 1. DOI: <https://doi.org/10.4102/hts.v76i1.5711>

References

1. Brayson V. (2011). *Gender i politika vremeni. Feministskaya teoriya i sovremennye diskussii* [Gender and politics of the time. Feminist theory and contemporary debate]: per. s angl. Kiev. (in Russian).
2. Vasileva N.A., Vinogradova S.M. (2013). *Prostranstvo i vremya v gendernom izmerenii* [Space and time in a gender dimension]. URL: cyberleninka.ru (in Russian).
3. Vlasova T., Hrabovska I., Halytska Yu. (2018). *Aktualnyi hender: mizhnarodnyi ta ukraïnskyi kontekst* [Current gender: international and Ukrainian context]: monohrafiia. Kyiv. (in Ukrainian).
4. Holikov O., Deneka O. (2012). *Sotsialnyi chas ta sotsiokulturni nerivnosti: fenomenalnost, proiavy, vzaiemovplyv, znannia pro chas* [Social time and socio-cultural inequalities: phenomenality, manifestations, interaction, knowledge of time]. *Visnyk KhNU imeni V. N. Karazina. Seriya «Sotsiologichni doslidzhennia suchasnoho suspilstva: metodolohiia, teoriia, metody»*. (1999). 14–21. (in Ukrainian).
5. Kazakov V.S. (2009). *Vseobshchie prichiny sotsialnykh konfliktov* [Common causes of social conflicts]. *Metodolohiia, teoriia ta praktyka sotsiologichnoho analizu suchasnoho suspilstva : zb. nauk. pr.* 2009. Vyp. 15. 171–177. (in Russian).
6. Kis O. (2008). *Zhinka v tradytsiinii ukrainskii kulturi (druha polovyna XIX – pochatok XX st.)* [Woman in traditional Ukrainian culture (second half of the XIX - beginning of the XX century)]. Lviv. (in Ukrainian).
7. Oukin S.M. (2005). *Dzhon Rolz: spravedlivost kak chestnost – dlya kogo?* [John Rawls: justice as honesty - for whom?]. *Feministskaya kritika i reviziya istorii politicheskoy filosofii*. Moskva, 2005. 249–274. (in Russian).
8. Skok N.S. (2009). *Chas yak chynnyk formuvannia sotsialnoi povedinky indyvida za umov suspilnykh transformatsii* [Time as a factor in shaping the social behavior of the individual in terms of social

transformations]. *Metodolohiia, teoriia ta praktyka sotsiologichnoho analizu suchasnoho suspilstva : zb. nauk. pr.* Vyp. 15. 187–190. (in Ukrainian).

9. Talko Tetiana. (2018). *Aktualni henderni doslidzhennia (Retsenziia na monohrafiu: Vlasova Tetiana, Hrabovska Iryna, Halytska Yuliia. Aktualnyi hender: mizhnarodnyi ta ukraïnskyi kontekst. Monohrafiia. – K.: Milenium, 2018)* [Current gender research (Review of the monograph: Vlasova Tetyana, Grabovska Iryna, Halytska Yuliya. Current gender: international and Ukrainian context. Monograph. - K.: Millennium, 2018)]. *Ukrainoznavchyi almanakh*. Vyp. 23. 163–167. (in Ukrainian).

10. Khaydegger M. (1993). *Vremya i bytie: Stati i vystupeniya* [Time and Being: Articles and Speeches]: per s nem. Moskva, 1993. (in Russian).

11. Khodus O.V. (2018). *Fenomen privatnosti: dosvid sotsialno-filosofskogo doslidzhennia* [The phenomenon of privacy: the experience of socio-philosophical research]. Dnipro. (in Ukrainian).

12. Kholis Dzh. (2009). *Zhizn kak stranstvie: Voprosy i voprosy* [Life as a journey: Questions and questions]/ per. s angl. V. Mershavki. Moskva. (in Russian).

13. Shatalovich A.M. (2015). *Metafizika semi: opit istoriko-filosofskoy rekonstruktsii* [Metaphysics of the family: the experience of historical and philosophical reconstruction] : monografiya. Dnepropetrovsk. (in Russian).

14. Shelli M.L. (2005). *Rabstvo i druzhba v brake: «Podchinenie zhenshchin» Dzhona Styuarta Millya* [Slavery and friendship in marriage: "Submission of women" by John Stuart Mill]. *Feministskaya kritika i reviziya istorii politicheskoy filosofii*. Moskva. 249–274. (in Russian).

15. Grabovska Irina, Talko Tetiana, Vlasova Tetiana. (2020). New religions as the postsecular epiphenomenon of globalization in the contemporary Ukrainian society. *HTS Teologiese Studies / Theological Studies*. Vol. 76, № 1. DOI: <https://doi.org/10.4102/hts.v76i1.5711>